DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-57>

УДК 343.9

Михайлова А.І.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВІДЕОЗАПИС ЯК ЗАСІБ ФІКСАЦІЇ ПІД ЧАС ОБШУКУ

Анотація. У даній науковій статті охарактеризовано обшук як самостійну слідчу дію, а розглянуто специфіку використання відеозапису з метою фіксації ходу та результатів обшуку під час провадження досудового слідства в Україні. Досліджено положення нормативно-правових актів що регулюють проведення слідчих дій. Проаналізовано норми Кримінального процесуального кодексу України в частині регламентації порядку та особливостей проведення слідчих дій. Визначено випадки коли відеозапис обов'язково застосовується під час СРД. Досліджено також визначено перспективи використання інформації, отриманої із застосуванням відеозапису. Крім того в статті розроблено пропозиції щодо вдосконалення процедури проведення обшуку передбаченого чинним законодавством. Також розглянута юридична практика з означеної проблематики.

Ключові слова: досудове розслідування, відеозапис, технічні засоби, процесуальні гарантії прав людини, відеофіксація, судово-експертні дослідження, слідчі (розшукові) дії.

Mikhaylova Anastasiia

Yaroslav Mudryi National Law University

VIDEO AS A MEANS OF FIXATION DURING A SEARCH

Summary. This work aims to cover the application of technical means to record the conduct and results of the investigation. Also in the work the research of application of video recording as means of fixing during carrying out of search is carried out. This scientific article describes the search as an independent investigative action. The legal grounds for conducting a search of a person's home or other property have been clarified. The procedure for obtaining the decision of the investigating judge (court) by the investigator or prosecutor as a basis for conducting a search in the home or other property of a person has been studied. The paper also considers the so-called judicial control in criminal proceedings. The purpose of such control and its human rights nature are determined, which is due to the general responsibilities of the investigating judge for the protection of human and civil rights enshrined in Article 206 of the CPC. The specifics of the use of video recording in order to record the progress and results of the search during the pre-trial investigation in Ukraine are considered. The provisions of normative legal acts regulating the conduct of investigative actions have been studied. The norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine in terms of regulating the procedure and features of investigative actions are analyzed. There are cases when video recording must be used during SRD. The prospects of using the information obtained with the use of video recording are also determined. The paper also considers the procedures for registration of a video medium in accordance with the provisions of procedural law and the sequence of actions required for this. Indicates objects to which video capture can be applied. In addition, the article raises the issue of imperfection of the current legislation in terms of regulating the issues of recording the search by technical means. In particular, the issue of mandatory video recording of searches when an investigator, coroner or prosecutor enters a person's home or other property without a ruling of the investigating judge is out of order. Legal practice on the specified problems and research of scientists is also considered.

Keywords: pre-trial investigation, video recording, technical means, procedural guarantees of human rights, videoconference, forensic research, investigative (search) actions.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в суспільстві підвищується увага до діяльності правоохоронних органів, а саме її ефективності та відповідності вимогам закону. Ця тенденція пояснюється підвищенням правосвідомості громадян та спрямованістю розвитку держави до європейської інтеграції.

Визначення напрямів підвищення ефективності виявлення та розслідування кримінальних правопорушень залежить від чіткого й ефективного правового та науково-технічного забезпечення діяльності правоохоронних органів. Виконання завдань щодо ефективної боротьби зі злочинністю та вдосконалення діяльності правоохоронних органів не можливе без постійного пошуку та впровадження в практику досвіду застосування новітніх досягнень науки й техніки. Однією з таких новацій є застосування відео фіксації під час проведення слідчих дій, зокрема обшуку.

Використання технічних засобів, в тому числі й відеозапису має велике значення для успіху

в розслідуванні і може бути доволі дієвим способом фіксації при проведенні слідчих (розшукових) дій, передбачених чинним Кримінальним процесуальним кодексом. Технічні засоби, в тому числі й відеозапис може застосовуватися під час огляду місця події, обшуку або під час здійснення судової експертизи.

В теорії криміналістики, відеозапис розглядається переважно як спосіб фіксації, який дозволяє не тільки наочно задокументувати процес і результати слідчої дії, але й забезпечити в подальшому їх об'єктивну оцінку в силу ілюстративності [1, с. 77]. Дані властивості відеозапису дозволять суду, під час оцінки доказів, повно і неупереджено сприйняти матеріали кримінального провадження.

Переваги застосування відеозаписувальних технічних засобів полягають в тому, що доказова інформація, отримана з їх допомогою, відрізняється об'єктивністю, наочністю, відсутністю викривлень під впливом часу та багаторазового

відтворення. Використання відео-технічних засобів, заснованих на цифрових технологіях, дозволяє фіксувати, зберігати і передавати інформацію в електронно-цифровій формі, тобто у формі електронного документа. Така форма представлення інформації надає високу якість фіксації, компактність, детальність, надійність, і зручність в застосуванні технічних засобів фіксації.

Проблеми ефективного застосування відеозаписувальних технічних засобів у сфері виявлення та розслідування кримінальних правопорушень не втрачають своєї актуальності, як у наукових дослідженнях, так і в практичній діяльності. Сукупність зазначених чинників обумовлює актуальність написання наукової роботи щодо застосування відеозаписувальних технічних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти застосування відеозапису при проведенні слідчих (розшукових) дій досліджували такі вчені, як К.О. Архіпова, Н.М. Ахтирська, С.Ф. Денисюк, Л.М. Лобойко, Т.М. Михальчук, І.Д. Найдис, М.І. Пашковський, Д.П. Письменний, А.С. Сизоненко, М.І. Смирнов, М.Ф. Сокиран, А.С. Федюнін, О.Г. Халіулін, Ю.М. Черноус, І.В. Черниченко, Д.О. Шингарьов, В.А. Шиплюк та інші.

Мета статті. Оскільки під час проведення слідчих дій, перед слідчим або прокурором ставиться задача не тільки отримати матеріали, що мають значення для, а й забезпечити дотримання прав і свобод осіб, метою даної статті є дослідження відеозапису як засобу фіксації під час обшуку.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що слідчі, прокурори не завжди надають належного значення законності й обґрунтованості обшуку, правильності його процесуального оформлення, внаслідок чого допускаються істотні порушення процесуального законодавства, вимог моральності, що цілком неприпустимо в умовах апелювання законодавця, науки та практики до морального аспекту проведення слідчих дій, тому актуальним питанням є дослідження проблемних аспектів проведення обшуку.

Обшук є самостійною слідчою (розшуковою) дією, що полягає у примусовому дослідженні ділянок місцевості, приміщень або окремих осіб з метою виявлення та фіксації відомостей, що є важливими для досудового слідства. Такими відомостями є інформація про вчинення кримінального правопорушення, знаряддя кримінального правопорушення або майна, що було здобуте в результаті його вчинення, а також визначення місцезнаходження розшукуваних осіб [1, с. 365].

Також слід наголосити, що вказана слідча дія проводиться на підставі ухвали слідчого судді (ч. ч. 1, 2 ст. 234 КПК України, надалі – КПК) [2]. Така вимога встановлена законодавцем з метою захисту прав та свобод осіб від свавільних дій з боку правоохоронних органів, оскільки доволі часто обшук може проводитися в їх житлі чи іншому володінні.

Що стосується юридичної підстави для проведення обшуку у житлі або іншому володінні особи, то нею є ухвала слідчого судді (суду) про проведення обшуку, тобто в даному випадку йдеться про так званий судовий контроль у кримінальному провадженні. Такий контроль має правозахисний характер, що обумовлено закріпленими у ст. 206 КПК за-

гальними обов'язками слідчого судді щодо захисту прав людини. Завдяки діяльності слідчого судді забезпечуються невідкладним судовим захистом права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування [3, с. 3]. В даному випадку слідчий суддя забезпечує дотримання прав та свобод осіб під час слідчих дій.

Віднесення прийняття процесуального рішення (ухвали) до виключної компетенції суду (під час досудового розслідування – слідчого судді) відповідає європейським стандартам у галузі прав людини. У Рішенні Європейського суду із прав людини у справі «Клас та інші проти Федеративної Республіки Німеччина» зазначено, що принцип верховенства права виходить, зокрема, з того, що втручання органів виконавчої влади у права окремих осіб повинно бути під ефективним контролем, який, звичайно, має забезпечуватися судовою системою як останньою інстанцією; судовий контроль надає найкращі гарантії незалежності, неупередженості та належної процедури [4]. Тому положення КПК України в цьому аспекті повністю відповідають європейським стандартам [5, с. 231].

Порядок проведення обшуку регламентується статтями 234-236 КПК. Ч. 2 ст. 223 КПК, що врегульовує загальні вимоги до проведення слідчих дій, передбачає, що слідча дія повинна проводитися тільки за наявності для того законних підстав. Закон зараховує до таких підстав наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети слідчої дії (ст. 223, ч. 2 КПК).

Обшук повинен проводитися для виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Фіксація перебігу та результатів є обов'язковою вимогою проведення обшуку. Виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів (ст. 107 КПК, ч. 1). Особливість фіксації полягає в тому, що без належного процесуального оформлення отримана інформація не має належного доказового значення, а дії слідчого не можуть зумовити необхідні процесуальні наслідки. Тому за результатами фіксації ми отримуємо процесуальні документи, джерела доказів, зокрема речові докази, порівняльні зразки для проведення судової експертизи [6, с. 122].

Фіксація перебігу та результатів обшуку у житлі та іншому володінні особи має певні складнощі. Це пов'язано з динамічністю слідчої (розшукової) дії, різноманітністю джерел отримання інформації, необхідністю постійного контролю за її проведенням. Об'єктивна фіксація перебігу та результатів слідчої (розшукової) дії можлива за умови комплексного використання всіх способів фіксації, що передбачені КПК України.

Згідно із ч. 7 ст. 236 КПК України, під час обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани й схеми, виготовляти гра-

фічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи або окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати й вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження.

Усі ці засоби фіксації мають доказове значення. Відеозапис – електронний метод фіксування доказової інформації, який відрізняється оперативністю, технологічною гнучкістю й великою інформаційною ємністю, є засобом фіксування візуальної та звукової доказової інформації під час провадження слідчих дій [7, с. 367].

Кримінальний процес має своїм завданням не тільки захист прав і законних інтересів осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень, захист особи від незаконного та необґрунтованого обвинувачення, засудження, обмеження її прав і свобод, а й досягнення цієї мети законними засобами. В іншому випадку втрачається сенс всієї процедури кримінального судочинства. Це положення закріплено не тільки в ст. 62 Конституції України, відповідно до якої обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, і припущеннях [8]. У ст. 87 КПК України закріплено вимогу про те, що докази, отримані з порушенням вимог КПК України, є недопустимими.

Відеозапис, у свою чергу, повинен набути саме статусу доказу, який закріплено в процесуальному законодавстві України. Процедура застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження передбачено статтею 107 КПК. Процес обшуку може бути зафіксований шляхом відеозапису, про що заздалегідь повідомляються учасники обшуку. Додатковою гарантією щодо цього є запровадження законодавцем можливості здійснення стороною захисту паралельної відеофіксації процесу провадження обшуку (ч. 1 ст. 107 КПК).

Об'єктами відеофіксації під час обшуку є:

а) місця обшуку; б) місця перебування об'єктів, які необхідно відшукати, тайників; в) виявлені предмети, документи, труп тощо. За допомогою відеозапису необхідно зафіксувати зовнішній вигляд тайника, окремі етапи його відкриття, відкритий тайник з об'єктом, що там знаходиться, і сам виявлений предмет. Масштабна детальна зйомка дає змогу зафіксувати багато індивідуальних ознак вилученого під час обшуку предмета, документа. Відеозапис також дає змогу відтворити поведінку обшукуваного під час обшуку, його реакції в разі виявлення предметів, документів чи цінностей [1, с. 395]. Дійсно, окрім фіксації в протоколі проведення слідчої дії, додаткова відео фіксація сприяє збільшенню рівня обґрунтованості здобутих доказів.

Під час відеофіксації розшукових дій на практиці, рекомендується наступна послідовність дій:

По-перше, слідчий, прокурор знаходить об'єкт пошуку.

По-друге, пред'являє його на відеозапис учасникам, називаючи індивідуальні ознаки.

В завершення, після цього річ відкладають у визначеному місці, забезпечуючи її схоронність. Таку процедуру повторюють за аналогією й для інших об'єктів пошуку [9, с. 352]. Даний тактичний метод дозволяє особі, яка проводить слідчі дії найбільш точно та детально зібрати ін-

формацію, що має значення для кримінального провадження.

При цьому слід звернути увагу на ще один важливий аспект. Реалізація нових положень КПК України показує проблематику, що наявні прогалини в регламентації процедури відеозапису. Так, незважаючи на зміни до КПК стосовно процедури відеофіксації, немає ні слова про безперервність відеозйомки [10, с. 182]. Дійсно, на відміну від положень ч. 7 ст. 223 КПК України (можливість провести слідчу дію без участі понятих за умови безперервного відеозапису), ч. 1 ст. 107 КПК України з незрозумілих причин не містить вказівки на необхідність забезпечення безперервного звуко- та відеозапису. Проте, засада кримінального провадження, передбачена ст. 27 КПК України, має назву – «Гласність і відкритість судового провадження та повне фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій», і ч. 5 цієї ж статті передбачає, що під час судового розгляду та у випадках, передбачених КПК України, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Відповідно, «повне фіксування», як нам видається, свідчить про необхідність саме безперервного, суцільного фіксування процесуальних дій, у тому числі обшуку, на що слід звертати увагу при наданні правової допомоги у кримінальному провадженні.

Також, важливе значення має дотримання порядку оформлення відеозапису як додатка до протоколу обшуку в житлі й іншому володінні особи. Відповідно до ч. 3 ст. 105 КПК України, додатки мають бути належно виготовлені, упаковані, засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у їх виготовленні та/або вилученні. Важливо забезпечити такі вимоги за умови безперервного відеозапису обшуку в житлі й іншому володінні особи, адже з нашого погляду, відеофіксація слідчої (розшукової) дії має поширюватися й на процес ознайомлення з протоколом і додатками до нього всіх учасників.

Після ознайомлення з протоколом і додатками слідчий має запитати стосовно зауважень і доповнень. Постає питання: коли правильно зупинити відеозапис – відразу ж після ознайомлення з протоколом, або з моменту вручення другого примірника протоколу особі, у якій проведено обшук. У разі відмови особи, в якій проводився обшук, підписати протокол, їй надається можливість дати відповідні пояснення, які фіксуються на відеофонограму та в протоколі. Відмова від підпису фіксується відеозаписом, а в протоколі засвідчується підписом слідчого, який проводив обшук. Якщо особа не може підписати протокол через фізичні вади, про це робиться відмітка, яка посвідчується підписом слідчого і понятих.

Водночас, відповідно до вимог законодавства та процедури необхідно дотримуватись порядку долучення матеріалів відеофіксації обшуку як додатка до протоколу. Відповідно до ч. 3 ст. 105 КПК України, додатки до протоколів мають бути належно виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліс-

та, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків. Отже, матеріали відеозапису необхідно упакувати й засвідчити підписами учасників обшуку, що унеможливило подальше продовження відеофіксації.

Щодо процедури оформлення носія відеозапису є доцільною така послідовність дій:

– до переліку додатків до протоколу слід внести відомості про електронний носій, на якому міститься відеозапис обшуку в житлі чи іншому володінні особи;

– ознайомити учасників слідчої дії з даним протоколом;

– вручити примірник протоколу особі, у якій проведено обшук;

– завершити відеозапис;

– вилучити носій інформації, дотримуючись правил експлуатації відеозаписувального пристрою;

– помістити носій до спеціального пакета чи конверта, запакувати й засвідчити підписами учасників слідчої (розшукової) дії з метою забезпечення відсутності доступу до цих матеріалів у інших осіб;

– закінчивши проведення слідчої дії – залишити місце проведення обшуку.

Висновки. Отже, відеозапис як засіб фіксації під час обшуку є обов'язковою вимогою законодавця, який дозволяє у майбутньому визнати матеріали, що мають значення для кримінального провадження та були отримані в результаті даної слідчої дії допустимими доказами. Причому, якщо сторона обвинувачення зобов'язана здійснювати відео фіксацію під час здійснення обшуку, сторона захисту застосовує цей засіб за власним розсудом.

Проте, залишається неврегульованим питання обов'язковості застосування відео фіксації обшуку, коли слідчий, дізнавач або прокурор входять до житла чи іншого володіння особи без постановлення ухвали слідчого судді в порядку статті 233 КПК. Хоча й відповідно до ч. 1 статті 107 КПК за клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим, то у випадку відсутності такого клопотання, рішення про застосування технічних засобів приймає особа, що проводить дану слідчу дію. Вважаємо, що в даному випадку слідча (розшукова) дія має невідкладний характер, і тому застосування відеофіксації є гарантією дотримання законності і є необхідною.

Список літератури:

1. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172> (дата звернення: 24.04.2021).
3. Судовий контроль у кримінальному провадженні : навч. посіб. / О.В. Капліна, М.О. Карпенко, В.І. Маринів та ін. Харків : Право, 2015. 88 с.
4. Справа «Класс та інші проти Німеччини» 06.09.1978 // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text (дата звернення: 24.04.2021).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Рація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. 2012. С. 231.
6. Благодир А. Примусове проведення обшуку й огляду житла та іншого володіння. *Актуальні проблеми правознавства*. Тернопіль, 2002. Вип. 5. С. 253–257.
7. Керевич О.В. Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2003. № 1. С. 367–372.
8. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Nechval A. Search Tactics: Specific Issues of Technical Means Application. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1(15). С. 352–359.
10. Кобець М.В. Поняття науково-технічного забезпечення у кримінальному судочинстві. *Наука і правоохоронна*. Київ : ДНДІ МВС України, 2013. № 3(21). С. 181–185.

References:

1. Forensics: a textbook: in 2 vols. Vol. 1 (2019) / ed. V.Yu. Shepitko. Kharkiv: Pravo, 456 p.
2. Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13. 2012 № 4651-VI. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172> (accessed 24 April 2021).
3. Judicial control in criminal proceedings: textbook (2015) / O.B. Kaplina, M.O. Karpenko, V.I. Marinov and others. Kharkiv: Pravo, 88 p.
4. The case "Class and others v. Germany" 06.09.1978 // Database "Legislation of Ukraine". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text (accessed 24 April 2021).
5. Criminal Procedure Code of Ukraine. Scientific and practical commentary: in 2 vols. (2012) / ed. V.Ya. Radio, V.P. Pshonky, A.B. Portnova. Kharkiv: Pravo. T. 1. O.M. Bandurka, E.M. Blazhivsky, E.P. Bourdol and others. 2012. P. 231.
6. Blagodyr A. (2002) Compulsory search and inspection of housing and other property. *Actual problems of jurisprudence*. Ternopil, issue 5, pp. 253–257.
7. Kerevich O.V. (2003) Application of technical means of fixing under the new CPC of Ukraine. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, no. 1, pp. 367–372.
8. Constitution of Ukraine of June 28, 1996. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. № 30. Art. 141.
9. Nechval A. (2018) Search Tactics: Specific Issues of Technical Means Application. *Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, no. 1(15), pp. 352–359.
10. Kobets M.V. (2013) The concept of scientific and technical support in criminal proceedings. *Science and law enforcement*. Kyiv: State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, no. 3(21), pp. 181–185.